

Сорок і чотири

КУПИТИ

Таємнича й елегантна молода жінка Еліза Змієвська вирушає в довгу й небезпечну подорож морем, суходолом, переходами між паралельними світами до стімпанкового Лондона сорокових років XIX століття, щоб виконати завдання польського підпілля — застрелити зрадника, винахідника й мільярдера Конрада Залуського, конструктора незвичайних гаджетів і літальних апаратів, що використовують енергію вакууму. У карколомній мандрівці її супроводжують тетигон Кса'ру та жива відрубана голова британського ученого Томаса Мітчела. Цій трійці доведеться з усією метикуватістю, відвагою та жертівністю протистояти усілякому злу, а насамперед його концентрованому втіленню — мерзенній російській імперії, котра задля своїх брудних цілей ладна знищити усе людство.

КШИШТОФ ПІСКОРСЬКИЙ

СОРОК
і
ЧОТИРИ

© Видавництво "НК-Богдан"

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-7936-5

СОРОК І ЧОТИРИ

Кшиштоф Піскорський

Krzysztof Piskorski

«Czterdzieści i cztery»

© Copyright by Krzysztof Piskorski, 2016

Published by arrangement with Wydawnictwo Literackie, Cracow

All rights reserved

Переклад з польської Андрія Павлишина

Таємнича й елегантна молода жінка Еліза Змієвська

вирушає в довгу й небезпечну подорож морем, суходолом, переходами між паралельними світами до стімпанкового

Лондона сорокових років XIX століття, щоб виконати завдання польського підпілля — застрелити зрадника, винахідника й мільярдера Конрада Залуського, конструктора незвичайних гаджетів і літальних апаратів, що використовують енергію вакууму. У карколомній мандрівці її супроводжують тетигон Кса'ру та жива відрубана голова британського ученого Томаса Мітчела.

Цій трійці доведеться з усією метикуватістю, відвагою та жертівністю протистояти усілякому злу, а насамперед його концентрованому втіленню — мерзенній російській імперії, котра задля своїх брудних цілей ладна знищити усе людство.

Книга видана в рамках проєкту

«Фантастична Європа: між магією і технологією»

за підтримки програми «Креативна Європа».

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена

в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.

«Навчальна книга – Богдан», просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, Україна, 46002. «Навчальна книга – Богдан», а/с 529, м.

Тернопіль, Україна, 46008.

У випадку побажань та претензій звертатися:

т/ф (0352) 520 607; 520 548 *office@bohdan-books.com*

Інтернет-магазин «НК-Богдан»:

www.bohdan-books.com mail@bohdan-books.com

т. (0352) 519 797, (067) 350 1870, (066) 727 1762

Електронні книги: *www.bohdan-digital.com*

Гуртові продажі: т/ф (0352) 430 046, (050) 338 4520

м. Київ, просп. Гагаріна, 27: т/ф (044) 296 8956; (095) 808 3279,

nh-bogdan@ukr.net

Інтернет-магазин «Дім книги»: *dk-books.com*

т. (067) 350 1467. (099) 434 9947

ПРОЛОГ

Загін пристав, коли посутеніло, приблизно через годину після того, як силует останнього царського всюдихода зник на горизонті понад кронами дерев. Усі знесилено попадали на мох і мокру траву, що пахла збутвілою деревиною; під покрученим, прадавнім віттям литовського бору. Вояки відклали старі рушниці, гвинтівки та мушкети. Зняли шапки. Хтось перебирав пальцями вервицю. Інший повагом допивав останній ковток горілки. Решта залякли, наче вкрите мохом каміння довкола.

Еліза Змієвська осіла на слизький, оброслий грибами пенъ. Вона відстебнула пояс із дідівською шаблею, випростала ноги у штанях для верхової їзди та високих офіцерських чоботах. Еліза закинула голову назад, вдихнула запах лісу, намагаючись стишити ним біль у скронях і пекучий біль у м'язах.

Поруч із нею вартовий виліз на обламану гілляку й сперся на кісся поставленої сторчака коси. Він намагався не заснути стоячи. Вояк удивлявся в морок густого бору, не розуміючи, що цим завдає більше шкоди, ніж користі. У сутінках його попелястий плащ сяяв здалеку, мов обважнілий світляк, що висить над землею.

Їх залишилося вже тільки дванадцять. Вчора було двадцять три. Позавчора — майже пів сотні. А тиждень тому, під Вільном, вони були частиною тридцятитисячної армії, яка за підтримки польських полків генерала Гелгуда намагалася відбити місто в Івана Дибіча. Росіяни кинули проти них усе: сухопутні лінкори, сибірських стрільців, ходячих мерців, ба навіть жар-птицю. Марно. Повстанці здолали їх, відтіснили, хоча на третій день у багатьох полках залишилося по мірці пороху та скибці хліба на душу, а обіцяні повітряні кораблі зі спорядженням так і не прибули. Боєприпасів вони не мали. Вояки були голодні, закоцублі. Та попри це — перемогли.

І тоді настав вечір вісімнадцятого серпня 1830 року, коли Еліза довідалася смак неба, що лускає над головою, почула звук всмоктуваного світла, відчула запах людського тіла, яке перетворюється на хмарку червоної імли. Вечір, коли росіяни

пожертвували цілим Вільном з усіма його мешканцями, щоб припинити повстання.

Після віленської бійні вони тікали сотнею — суміш поляків, литовців, французьких добровольців, повстанців і регулярного війська. Командування перебрав старий полковник Кеждар. Він був слабозорим, а вибух етеру над Вільном випалив на його зіницях післяобраз, який залишає сонце на очах божевільних проповідників, котрі надто довго витріщаються на нього. Однак він був останнім офіцером у групі, який залишився при здоровому глузді.

Підбираючи наступних уцілілих, вони дісталися до Ландварова, де їм вдалося об'єднатися з меншим загonom повстанців, котрі воювали під командуванням полковниці Емілії Плятер. Побачивши її, втікачі підбадьорилися, і в їхніх серцях зажеврила надія.

Ненадовго.

Наступного дня вони наскочили на ескадрон казаків. Половина загинули, включно з Кеждаром, який ревів і кидався у бій, наче ведмідь, навіть коли в його огрядне тіло вже всадили добрячий тузін пістолетних куль.

Емілія Плятер повела недобитків далі, крізь дні наступних поразок. Їх розбили під Лодигою. Потім, коли вони хотіли увійти до Старих Троків, то потрапили в російську засідку зі скорострільним етерним кулеметом. Повстанці втекли до лісу, а росіяни кинули в гонитву за ними всюдиходи. Машини могли розгледіти втікачів навіть у цілковитій темряві, крізь листя та гілля, вражаючи вогнем із кулеметів, встановлених на корпусах.

Ті, хто вижили, після семи днів втечі були вже зовсім зломлені й виснажені. Навіть Плятер ледве тліла.

Еліза Змієвська журилася за неї. Упродовж тижня вона побачила, як її кузина (так вони називали одна одну, хоча не були родичками) постаріла на яких п'ять років. Елізу непокоїли глибокі зморшки на обличчі в Емілії та її невиспані очі. Непокоїв і той факт, що на постоях вона вже не милася від бруду та пилу. Але найжахливішим було те, що Емілія безугавно розмовляла сама з собою. І щось насвистувала під ніс.

Змієвська знала це відлуння. Вона знала, що її кузина намагається знайти губами звук, який вони почули під Вільном, коли все почалося,

коли розкололося небо. Пекельний тон, якого їй більше ніколи не хотілося чути.

Тепер Еліза сиділа на пні, а Емілія стояла, притулившись до дерева, і кінчиком шаблі рисувала на землі, виграючи на малюнку війну, яку вони вже давно програли. Вона була тільки худою, слабкою і блідою тінню колишньої пані полковниці.

Еліза не могла далі на це дивитися. Вона знала, що їм потрібна допомога, а єдина людина, яка могла щось вдіяти в цьому чорному лісі, була вона сама. Тож розвернулася і зникла між деревами.

Її оточив тьмянний литовський бір. Гілля переплуталося над її головою в щільний балдахін, який не пропускав сонця, спираючи свою набряклу зелену масу на товсті стовбури. Стовбури спускалися униз порослими мохом колонами, а внизу біля основ розчепірювалися віялом хвилястого коріння. Коріння вгризалось в м'ясисті зелені подушки моху. Мох був такий м'який, що на мить Елізі захотілося зняти чоботи, лягти на нього, заснути.

Вона подумки скартала себе. Еліза вже не була малою дівчинкою, а це місце було у край небезпечним.

Міцкевич нещодавно писав про литовський бір, що він вабить усіх тварин. Як завжди, поет мав лише бліде поняття про факти. Еліза добре знала, що в найтемніших, найглибших лісах, де ніколи не ступала нога людини, криється таке, чого навіть тварини воліють уникати.

Саме це вона й шукала.

Еліза пройшла повз дуб, який, мабуть, пам'ятав ще перших поган. Прослизнула під стовбуром, що звалився від старості. Десять неподалик шелестів струмок, проте в сутінках вона його не зауважила.

Запах мокрого вруна був таким інтенсивним, що його можна було кряти. Певної миті до нього додалися інші пахощі. Пронизливі аромати важко було описати. Змієвська вже знала, що те, що вона шукала, поруч. Але як змусити ЦЕ показатися?

Мати вчила її, що слід тричі обернутися через ліве плече й кинути поза себе жменю солі, однак Еліза була дитиною іншої епохи. Вона вірила в наукову дедукцію і вже давно розділила материні ритуали на ті, що діяли по-справжньому, і ті, що були тільки порожніми церемоніями.

Довго шукати не довелося. Біля струмка лежали кілька старих, вкритих мохом брил. Одна відразу впала їй у вічі.

— Добридень, дідусю, — сказала Еліза каменюці.

Та навіть не здригнулася.

— Ви, мабуть, дуже поспішали, коли почули мене, — додала вона.

Далі нічого.

— Мох у вас не з того боку. Тут на всіх брилах і стовбурах він із півночі, а у вас із півдня. Я знаю, що ви мене чуєте, дідусю. Підведіться, бо мені доведеться покликати вас давньою мовою.

Камінь здригнувся й заворушився. З-під нього вигулькнули покручені руки й ноги з багатьма суглобами. Велике тіло кидало на Елізу тінь. Мох замість шкіри, деревина замість кісток, лико замість сухожиль. У глибині пульсували бурі нутроці, ліниво нагнічуючи землю, а з отворів у тілі сочився білий сік. Угорі стирчала голова зі сплетеною з гілочок бородою.

Лісовик зашурхотів голосом прадавніх жорен:

— Стара. Мова. Забута.

— Ще ні, дідусю. Мене навчила мати.

— А. Чемності. Не. Навчила.

Еліза зітхнула. Їй трапився лісовик із почуттям гумору.

— Я мушу знати, дідусю, де росіяни. Куди безпечніше йти?

— Росіяни?

Авжеж. Для нього всі люди були однакові.

— Людські ноги, що топчуть землю. У важких шкіряних чоботях.

— Ноги. Поблизу. Там, — пробурмотів лісовик і махнув рукою в тому напрямку, звідки вона прийшла, а потім повернувся спиною.

Ні. Все спочатку.

— Ці ноги — мої друзі, дідусю, — сказала Еліза. — Де інші ноги? Ті, що переслідують нас? Набагато численніші? Де коні, машини...

Лісовик не відповідав. Він почав складатися і стискатися. Цього разу мохом у правильний бік. Еліза розпачливо схопила його за рамено. Її пальці потонули в просоченому живицею вруні, між ликуватими сухожиллями.

Лісовик миттю обернувся й люто засичав. Білий сік бризнув у нього з уст.

Змієвська відступила на крок. Вона знала, що з лісовими створіннями не варто жартувати. Подруга її матері якось образила вілу. Віла розкрила її навпіл, мов книжку, а відтак вклала у живіт багатоніжку довжиною в пів ліктя. Жінка якось зуміла повернутися додому, але перш ніж їй надали допомогу, щипавка подерла нутрощі, наче вони були паперові, потім ущипнула клешнями за палець повітового хірурга, уникла трьох пострілів із револьвера та ударів лопатою і дременула крізь шпару під дверима.

З лісовиками не краще. Оцей міг без особливих зусиль зламати кожну кістку в Елізиному тілі. Або затягнути її під землю і поховати живцем.

— Дідусю. Заклинаю тебе моєю матір'ю, бабусею, прабабусею, дочками Сонця, Місяця і зірок. Ти, мабуть, чув про них.

— Ти. Не. Така. Як. Вони.

Лісовик натиснув на Елізу, наблизив своє обличчя до неї.

— Ти. Лише. Мала. Насінина.

— Колись кожне дерево нею було, — вона не поступалася йому ні на крок.

— Не. Кожна. Насінина. Виростає.

— Благаю, дідусю. Я дам тобі своєї крові, — сказала Еліза, підтягуючи рукав сорочки. — Крові і шматок сухого хліба. Це все, що мені залишилося.

Вона витягла з-за пояса ножа й притиснула його до зап'ястя.

Лісовик протяжно зітхнув, наче дерева, що потріскують на вітрі. Він приклав вухо до землі й слухав так довго, що вона злякалася, чи він бува не заснув.

— Ноги. Чоботи. Зникають. Зникли... Мить. Тому.

Чи можна зауважити страх на обличчі, яке складається з камінців, що висять на ликові замість очей, з моху замість щік, з хмизу замість уст? Еліза була впевнена, що власне зауважила його.

— Як це: зникли? — запитала вона.

— Були. Немає. Щось. Іде. Калічить. Проколює, — пробурмотів лісовик.

Він хутко обернувся і знову втиснувся в землю. Цього разу він більше не реагував, хоча занепокоєна Еліза смикала його за рамено й благала.

І тоді вона теж почула, що щось наближається. Еліза кинулася до табору. Її ноги грузли в подушках моху та губчастому вруні. Вона чулася, немов у примарному сні. Що дужче вона бігла, то повільніше, здавалось, рухалася. Ліс хапав її за ноги, перегороджував шлях гіллям і слизьким камінням.

Нарешті вона побачила між деревами вартового, який стояв на пні та занепокоєно роззирався, далі людей, що лежали біля пня, і нарешті Емілію Плятер.

Емілія вже знала. Вона схопилася з місця. Полковниця з жахом дивилася на ставок, з поверхні якого почали відриватися поодинокі краплі. Вони капали вгору. Дерева заворушилися, зашелестіли. Занепокоєні повстанці вхопилися за зброю.

Потім шум розшарувався на відгомін тисяч відног, що терлися одна об одну, а ліс вигнувся й зригнув у їхній бік рипливою темрявою.

РОЗДІЛ І

Я розсердився, коли адміралтейство відхилило плани нової арктичної експедиції, натомість відправило мене за етерні ворота, щоб я працював над мапами узбережжя Нової Англії (або Англії², як зараз її називають, відколи ми також знаємо Англію³ і ⁴). Мені це завдання здалося нудним, зайвим, абсурдним! Якщо частини місцевості, які ми досі вивчили, ідеально збігаються з атласами нашого світу, то можна з упевненістю припустити, що так само діється і з рештою світу.

Але тепер мушу визнати, що це цікаве відчуття: бачити знайомі бухти й узбережжя без жодного міста, без даху, димаря чи хвилерізу. Зовсім так, наче людина ніколи не була створена, а Бог покинув свою роботу посеред шостого дня.

Якщо я чогось боюся, то хіба лиш мізерної вправності робітників, які в Нью-Портсмуті складали оболонку корабля з частин, надісланих через ворота. Сумніваюся, що вони зможуть зрівнятися з майстрами-човнярами з Пембрука. Проте не можу не визнати, що невелика подорож навколо острова не буде ні для корабля, ні для екіпажу таким навантаженням, як подорож між кригою Північно-Західного проходу, яку я з жалем відклав на невизначене майбутнє.

Капітан Джон Франклін, щоденник, знайдений

в уламках КІКВ* «Еребус» на острові Айлаґ

Хвиля вдарила у борт корабля. Еліза стрімко підхопилася і гепнулася чолом у дошки над ліжком у каюті. Вона зойкнула, схопилася за голову та знову впала на постіль.

Якийсь час жінка лежала, очманіло вдивляючись у стелю. В голові паморочилося.

Минуло чотирнадцять років, а сон про литовський бір повертався знову і знову. Чи визволиться вона коли-небудь від нього? Яку жертву слід офірувати привидам минулого, щоб вони залишили її в спокої?

Еліза потерла обличчя й обережно підвелася з ліжка. В каюті було занадто низько, щоб випростатися, та ще й тісно. Зусібіч на неї напирала дубова обшивка стін; вона почувалася замкненою в старій шафі. Але принаймні в неї був ілюмінатор, — вона дорого заплатила за нього, адже не могла уявити подорожі в каюті всередині корпусу без бодай променя денного світла.

Згорбившись, жінка підійшла до тьмяної круглої шибки. Сіре небо, шматок розбурханого моря. Погода виразно псувалася.

Через басове бурмотіння двигуна, який рухав бічні колеса «Вести», Елізині нутрощі тремтіли, а в шлунку бурчало. Раптом вона відчула, наче задихається в цій тісній кабіні, де повітря вже просякнуло запахом її поту; важким екстрактом кошмарного сну.

Змієвська підійшла до потрісканого дзеркальця на стіні. З відображення на неї дивилися очі, які вона колись ненавиділа. Очі дворового пса. Покруча. Одне блакитне. Інше зелене. Гетерохромія. Сьогодні Еліза вже розуміла, що стала жертвою звичайної помилки природи, але в селі неподалік від Лоздзее, де вона виросла, казали, що в неї «очі віли». Колись вона їх ненавиділа, але тепер вони принаймні відвертали увагу від рубця на шиї — товстого, білого, подібного на усмішку. Нагадування про 1830 рік.

Як і її сон.

Еліза поправила оксамитку, щоб та ретельно прикрила рубець, зачесала волосся, зібравши його в модний кок. Відтак вкрила обличчя дешицею пудри й рум'ян. Змієвська критично оглянула приховані в куточках очей філігранні лінії перших зморщок — попередній начерк часу, який мав уже похмурий план щодо її обличчя. Вона вирішила вдавати, що в цьому винні морська вода і вітер; що сліди зникнуть, щойно вона краще подбає про себе.

Наспівуючи народну пісню, вбрала просту темно-коричневу сукню з корсетом. Панцер середньо-заможної дами, який захищав її від підозріливих поглядів і дозволяв злитися з натовпом.

Еліза побризкала себе парфумами. Вона б воліла солідну купіль, проте на «Весті» не було ванних кімнат. Чоловіки іноді давали боцманові пару шилінгів, щоб той облив їх уранці зі шланга ручної помпи на кормовій палубі. Жінкам залишалася тільки мисочка теплої води, випрошена у кока на камбузі.

Еліза поклала руку на дерев'яну скриньку, що лежала між парфумами, трояндами та помадами. У ній був кишеньковий пістолет Дерінджера та невеликий конверт зі смертним вироком, підписаним самим Юліушем Словацьким від імені Еміграційної ради. В документі було і її прізвище — як виконавиці вироку.

Змієвська розуміла, що ніколи не повинна розлучатися з цим листом. Особливо на шляху до Англії², на території ворога. Однак вона провела

на борту тиждень і знала: найгірше, що може її спіткати, — це надміру завзята немолода пліткарка в кормовій кабіні.

Еліза вийшла з каюти. Лабіринтом вузьких коридорів і залізних сходів вона дійшла до дверей на середню палубу й опинилася назовні. Її обвіював морський вітер й імла холодних крапель, які розбризкували, молотячи воду, приводні колеса заввишки як чотириповерхові будинки.

Змієвська пройшла вздовж поруччя на ніс, подалі від вогкості та гамору. Вона вдивлялася в хвилі, які ламав залізний корпус «Вести». Нудна подорож, подумала Еліза, — це добра мить, щоб повернутися до писання. Вже давно вона не склала жодної строфи. Жінка глянула на море. Й одразу почала придумувати фрази, з яких могла би укласти вірш чи два. Кілька слів про гори води, які громадить і роздмухує люті стихії... Але щось подібне, мабуть, уже було в Міцкевича? То, може, про нелюдське терпіння хвиль, які, немов завзятий ремісник, рух за рухом кришать усеньку сушу? Ні, банально. Це ж із вірша Кітса «Осяйна зоре»! Тож як?

Еліза нахилилася, знову задивилася на море. Її мозок, немов справна машина, поєднував, сполучав і переставляв слова.

— Прекрасний день, чи не так? — почувся позаду незнайомий голос.

Вона мало не випала за перила.

— У вас оригінальне визначення прекрасного дня, — сказала Еліза, не обертаючись. — Дозвольте вгадати, ви англієць?

Вона ще раніше упізнала акцент, але таке запитання здавалося гарним початком розмови.

— Така мила дама не повинна проводити час на самоті.

Щось в Елізі завило, як завжди, коли вона відчувала залицяння із вишуканістю довбні для забивання паль. Попри це, Змієвська надала обличчю ввічливого, нейтрального виразу і повернулася у бік голосу.

— Навпаки. Мила дама виглядає найкраще, коли на самоті милується красою природи.

Вона подала чоловікові руку для поцілунку і зміряла його коротким поглядом. На вигляд йому було під п'ятдесят, точніше важко сказати. У його волосі видніли вже перші пасма сивини, але тримався він

випростано, немов струна. Манера говорити і постава вказували на те, що він провів чимало років у британській армії.

Тож бодай раз воював проти поляків. Слід поводитися обережно.

— Полковник Чарлз Ровен, — представився він.

— Юстина Замойська, — назвала вона вигадане ім'я.

Либонь Еліза вже чула його прізвище раніше. Вона не була впевнена, тому лише посміхнулася. Ну, гаразд, полковнику. Настав час дізнатися, чого ти від мене хочеш...

— Не пригадую, щоб я зустрічала вас на борту, — сказала Змієвська.

— Дуже можливо. Перші кілька днів я рідко виходив із каюти. Розумієте, сила-силенна роботи.

— Ви пливете до Лондона² в робочих справах? Чому не через Лондонські ворота, а континентальним пароплавом? Це незвично.

Ровен посміхнувся.

— Не так уже й незвично, як таємнича, самотня дама зі слов'янським акцентом, котра прямує до одного з найнебезпечніших місць під сонцем. Ви полька? Я вгадав?

Вона кивнула. Розмова поволі переставала їй подобатися. Приємно було вгадувати факти про співрозмовників. Неприємно — коли вгадували вони, і то влучно.

Чарлз Ровен сперся на перила.

— Тож вас, мабуть, не зацікавить розмова про погоду чи моду? Натомість ви забажаєте одразу перейти до політики? — сказав полковник.

— Ви так боїтеся, що вирішили мене попередити?

Єдиним проявом емоцій, який вона змогла з нього видобути, були ледь примружені очі.

— Вибачте, але щоразу, коли я розмовляю з вашими співвітчизниками, я чую тільки літання жалю на адресу королеви та рішень нашого уряду, — сказав він.

— Визнайте об'єктивно, пане Ровене, що ми не маємо особливих причин любити Англію. Ваш уряд перебуває у приятельських стосунках із загарбниками нашої країни. Він відверто підтримує найбільшого лиходія сучасної історії.

— Поляки... — зітхнув Ровен. — Ви не вмієте здобувати собі друзів. Після того, як сусіди розшарпали вашу країну, ви певний час

втішалися симпатією всього світу. Німців, бо вони ненавиділи пруссаків. Французів, бо вони ненавиділи росіян. Італійців, бо вони ненавиділи австрійців.

— Ви помиляєтеся. Ніхто нас ніколи особливо не любив.

Ровен махнув рукою.

— Я був у Ліоні, коли прибула перша колона польського війська у вигнанні. Міщани змагалися, щоб прийняти під свій дах якогось відважного поляка. Багато хто навіть ділив із ними шлюбне ложе, або заплющував очі, коли їхня дочка ділила з ними своє. Пам'ятаю, як генерал Лафает погрожував, що розжене багнетами Національні збори, якщо лиш вони запровадять антипольські закони. А потім? Як так сталося, що навіть із французами вам було не по дорозі? Чому ви вирішили воювати з усім світом?

Еліза знизала плечима й задивилася на хвили. Їй не хотілося сперечатися з чужинцем. Вона вже надто багато про це сперечалася. Що їм було чинити, коли імператор Наполеон лежав на смертному одрі, підтримуваний у живих лише завдяки вигадливій етерній машинерії та зусиллям телепатів у обручах Фарії, котрі цілими днями намагалися стимулювати його мозок? Що їм було чинити, коли його місце посів товстий і боягузливий брат Луї Бонапарт? Коли переворот у Франції провалився, прихильники старого імператора були витиснуті в підпілля, і стало зрозуміло, що Франція більше не нестиме смолоскипа, від якого мав би згоріти старий баланс сил на континенті. Чи мали б вони погодитися, щоб Польща назавжди залишилася невеликим недогризком, підпорядкованим Франції? Як хутко той недогризок продали би цареві?

Тому вони взяли смолоскип у власні руки. Вони напали на Росію з двох світів; із Варшавського герцогства в старій Європі¹ та з Надвіслянської колонії в Європі², де потайки побудували етерні ворота.

Початок був багатонадійним. Погано керована, зле оснащена царська армія програла кілька битв. У Європі² самогубний рейд корпусу генерала Прондзинського дозволив знищити Московські ворота та відтяв колоніальні армії росіян; імперію було розділено навпіл. У старому світі теж усе йшло непогано. Повстанці дійшли до Вільна. Звідки вони могли знати, як далеко зайде цар, аби лиш не втратити Литву...

— Вибачте, якщо це для вас важка тема, — сказав Ровен. — Бачу, що я зіпсував вам настрій...

Еліза подумки скартала себе. Своїм виразом обличчя вона знову виказала більше, ніж хотіла.

— Мене дивує, — продовжував англієць, — рубець на вашій шії. Вибачте, але зсунулася ваша стрічка. Чи можна дізнатися, за яких обставин така чарівна дама могла зазнати такої страшної травми? Мабуть, не йдеться про нещасний випадок при в'язанні гачком.

Еліза нервово поправила оксамитку.

— Підводячи підсумок, — сказав Ровен, — маємо жінку, яка не боїться одна подорожувати до Лондона². Жінку з країни, що славиться своїм кривавим повстанням, заколотниками й терористами. Жінку, поранену шаблею або ножом. Розумну, потенційно небезпечну. Крім того, у мене є підстави підозрювати, що Лондон² не є справжньою метою її подорожі. Ви, мабуть, вирішили, що буде легше дістатися до дійсного Лондона через етерні ворота з нового світу, ніж проходити детальний контроль на континентальній блокаді в старому світі. У такій ситуації мій громадянський обов'язок велить мені запитати, з якою метою ви намагаєтеся потрапити до Англії? І яке ваше справжнє прізвище?

Еліза відчула, як її кидає в холодний піт. Вона без потреби вдалася в розмову з цим холодним, дивним джентльменом. Вона без потреби дозволила вплутати себе в демонстрування власної кмітливості.

— Я вам нічого не зобов'язана казати, — сухо мовила вона.

— Звичайно. Але можете бути певні, що одразу після прибуття в порт я знову знайду вас у товаристві функціонерів поліції. А з ними вам доведеться перекинутися кількома словами, пані...

Еліза затиснула руки на поручнях. Так міцно, що в неї постало враження, ніби увесь корабель перекинувся.

— Плятер, — випалила вона, бо більше нічого їй не спало на думку.

— Звісно ж, пані Плятер, ми можемо собі дарувати ці неприємності. Якщо лиш ви будете відтепер...

У цей момент позаду за Елізою та Ровеном пробіг капітан — старий валлієць із рябим носом у застібнутому до шії бездоганному темно-синьому мундирі.

— Капітане? Щось трапилося? — зачепив його Ровен.

Той не відповів бодай жестом. Він із гуркотом убіг залізними сходами на верхню палубу й рушив у бік корми. Ровен здивувався. Полковник злегка підняв капелюха.

— Гарного дня. Ми закінчимо нашу розмову наступного разу, — сказав полковник.

Він рушив слідом за капітаном, але зупинився біля сходів і кинув ще:

— Будь ласка, не сходьте, перш ніж ми увійдемо в порт. Вода холодна, ви не протримаєтеся і чверть години.

Коли Чарлз Ровен зник на верхній палубі, Еліза глибоко видихнула й заспокоїлася. Словацький мав рацію. Ідея з Європою² була ризикованою і дурною. Треба було знайти собі якогось чоловіка з дитиною, дістатися до Лондона крізь блокаду, вдаючи порядну, заможну сім'ю. Проте Еліза наполягала. Може, вона просто хотіла вперше побачити новий світ?

На щастя, не сталося нічого, з чим вона не могла б упоратися. Еліза прямувала до місця призначення, корабель все ще плив, план був актуальним. Лише це мало значення. А Ровен нехай шукає її після прибуття до порту...

Власне цієї миті Еліза Змієвська відчула, що палуба знову перехиляється.

Вона глянула за борт. Бокове приводне колесо майже геть-чисто виринуло з води. Лише кінчик торкався хвиль, посилаючи в повітря бризки білої піни. Еліза вихилилася ще більше й поглянула на море.

Під самим корпусом плив великий тьмянний силует.

Цієї миті палуба «Вести» рвонула Елізі з-під ніг, наче сполоханий кінь. Вона міцно вчепилася за поруччя, але поштовх перекинув її на інший бік, викрутив рамена й рубонув нею об борт. Еліза мало не впала. Вона поправила хват, сперла ногу на поперечку поручня і перекинулася назад.

У воді кричав хтось, кому пощастило менше, ніж їй. Його голос хутко залишився позаду, між високих хвиль. Кричали також люди на палубі й ті, хто власне вибігали з вузьких коридорів «Вести».

Еліза глянула на воду. Темна постать розвернулася за сто ярдів від корабля і поверталася — брунатна смуга під сірими хвилями.

Змієвська присіла, обійнявши перила. Другий удар був так само болісним, — вона вдарилася боком об залізний стовп. Поштовх збив з ніг людей на всій палубі. Тепер вони незграбно намагалися підвестися. Старенька пані в криноліні махала ногами, безпорадна, мов перевернутий на спину жук. У повітрі забриніло ревіння корабельної сирени.

Наступний удар. Еліза обвела поглядом палубу й помітила рятувальний шлюп, де якого власне підбігли два матроси з сокирами. Вона поволі заходила рухатися до нього, далі тримаючись за перила.

Проте за мить застигла, наче її заціпило. Таємничий силует зробив ще одне коло і знову плив у бік «Вести». Цього разу він випірнув. Крики екіпажу та пасажирів ставали дедалі голоснішими.

Еліза припустила, що єдина на борту знає, хто перед ними. Вісім років тому вона перебувала в Сорбонні, коли Вільям Бакленд показав ученим і роззявам із усього Парижа свою знахідку — кістки гігантської стародавньої ящірки, мегалозавра, якого він викопав глибоко під землею. Вчений стверджував, що подібні хижаки мешкали на суші та в морі до біблійного потопу. Вони давно зникли. Але, мабуть, не в Європі²...

Істота, яка пливла до «Вести», мабуть, була представником іншого різновиду, ніж потвори Бакленда. Вона мала двадцять метрів завдовжки і писок, наче в крокодила; в нього міг би поміститися локомотив. На шорсткому, вкритому кістковими наростами черепі видніла пара крихітних очей, — Еліза усвідомлювала, що насправді вони більші від неї. Вона бачила в них лють. І голод.

«Веста» була пасажирським пароплавом. Вона не мала бортової зброї. Проте корабель не був геть беззахисним, бо в новому світі вже з'явилися корсари, для яких моря старого світу давно стали занадто тісними.

Біля Елізи зі стуком відчинилися двері. На палубу вибігли четверо моряків, несучи частини великого важкого механізму. Один розставив триногу. Інші заходилися квапливо скручувати решту деталей: резервуар для води, етерна котушка, волосини розжарювання, парова камера, довга цівка, кронштейн. Екіпаж і пасажир з надією спостерігали, як на палубі постає великокаліберна етерна гвинтівка. З кожним ударом по корпусу рухи матросів ставали дедалі нервовішими.

На чолі в них виступив піт. Огрубілі долоні тремтіли, стискаючи хитромудрі елементи.

Вони закінчили саме тоді, коли потвора заточила коло і приготувалася до наступної атаки. Бородатий боцман приготувався до пострілу й натиснув на спусковий гачок. Повітря пронизав наростаючий свист етерної котушки, кільця якої набирали швидкості. Еліза знала, що в будь-яку мить між ними з'явиться левітуюче зернятко етеру — енергія вакууму настільки потужна, що може розплавити сто метрів сталі. У камеру з котушкою потрапить вода, яка за частку секунди випарується, а потім так хутко виштовхне снаряд із нарізної цівки, що той почне плавитися в повітрі.

Еліза стискала перила, чекаючи, аж почує знайомий свист. Проте не почула. Перш ніж етерна гвинтівка вистрелила, звірюка вдарила в борт корабля, вгризлася в нього зубами. Складний механізм випав із ложа і вилетів через перила разом із моряком, який намагався його упіймати.

«Веста» втратила останній шанс на порятунок. Через розірвану обшивку в корпус вдиралася вода. Корабель почав перехилятися. Екіпаж знав, що це кінець, — моряки кинулися до шлюпів, квапливо перерізаючи канати. Капітан стояв випростаний на містку; він явно вирішив піти на дно разом із кораблем. Еліза не мала такого наміру. Вона перебігла на інший борт, щоб опинитися на боці, прихованому від морського хижака.

Там Змієвська побачила кількох дам у чудових післяобідніх сукнях із криноліном, що тулилися біля поруччя із розпачливим виразом на обличчях. Чоловіки кричали на них із води, але думка про те, щоб публічно зірвати незручні сукні, мокнути в білизні, цілковито паралізувала жінок. Серед них була восьмирічна дівчинка, маленька лялечка, яка трималася пальцями за мамину сукню. І це видовище вразило Елізу найбільше.

Вона відвела погляд. Відтак скинула сукню, у нижній білизні перейшла на інший бік поруччя, глибоко вдихнула й стрибнула в крижане море.

У польоті вона звела ноги разом, закрила підборіддя рукою, защемила ніс. Поштовх загнав її глибоко під поверхню. Було так холодно, що вона ледь не закричала. Еліза хутко поплила назад до світла.

Тим часом потвора обпливла корму тонучої «Вести». Тепер вона плила паралельно бортові корабля. Чудовисько згортало крихітні рятувальні шлюпки та людський планктон, що клуботав у воді, до відкритої пащі, вкритої сотнями гострих кісткових наростів, які перемелювали жертв, наче жорна. Еліза вискочила на поверхню саме тієї миті, коли воно вже наближалось до неї.

Різкими рухами жінка доплила до борту. Вона чіплялася за нього, немов паралізована, дивлячись на ящура, котрий наближався до неї. Той проплив повз Елізу, змітаючи з поверхні води човен, в якому сиділо кілька джентльменів. Піднята великим плазуном хвиля відірвала Змієвську від борту. Вона витягла її в море за добрих п'ятдесят ярдів від корабля, а істота розвернулася, заточивши велике коло, й знову поплила до корми.

Еліза гарячково підраховувала подумки. Вода була пекельно холодна, і Змієвська знала, що мусить якомога хутчіше дістатися до одного зі шлюпів. Проте вони були легкою мішенню для бестії, тож, може, краще перечекати подалі від понівеченого корпусу? Але як довго? Незабаром вона знесилиться, а всі човни будуть переповнені переляканими пасажирями. Чи був у неї взагалі бодай якийсь шанс?

Натомість потворі, здавалося, набридла дрібна здобич. Вона підпливла до корми «Вести», глибоко встромивши зуби в корпус. І дихнула вогнем.

Дихнула? Ні. Цей вогонь вибухнув навколо її голови яскравим ореолом. Дикий вереск і шкура, що випаровувалася під його акомпанемент, підказали Елізі, що план монстра був зовсім іншим.

Жінка виплюнула воду й холодно посміхнулася. Підводна тварюка не підозрювала, що в її жертви гаряча кров. Вона, мабуть, перегризла пучок димогарних трубок, які тягнулися від етерного двигуна до привідних коліс, нагнітаючи пару із температурою в тисячу градусів.

Тож чудовисько молотило писком ліворуч і праворуч; під розплавленою шкурою блищав голий череп. Воно підкидало в повітря людей, шлюпи, відірвані шматки обшивки. Його рев заглушив усі інші звуки. Врешті бестія знерухоміла й почала тонути. Разом із нею тихо тонула «Веста».

Лише тепер до Елізи долетіли крики пасажирів, які гинули під хвилями.

Вона поплила, змагаючись із крижаним морем.

* * *

На одному березі річки її чекала смерть, на іншому — життя. Еліза була посередині, занурена у воду, таку крижану, що в неї нутрощі корчилися, а по шкірі пробігали мурашки. Попри це, вона щодуху пливла, однією рукою обіймаючи Емілію Плятер за пояс. Разом вони боролися з течією, яка тягнула їх під поверхню, зносила за плином ріки.

Постріли, що лунали їм услід з берега, у воді здавалися далекими, приглушеними. Еліза й Емілія не замислювалися, чи дістануть їх козацькі карабіни. Вони зосередилися на боротьбі зі стихією. Плятер була поранена; два дні тому, в лісі, гострі, мов бритва, відноги розірвали їй бік і зламали ребро. Тим часом Еліза була смертельно виснажена; тікаючи з лісу, вона покликала на порятунок усі сили, що дрімали в литовському борі. Це їй дорого обійшлося.

Щойно посеред широкого Німану стало зрозуміло, що вони обидві не допливуть. Течія зносила їх щораз далі, брутально втягувала під поверхню. У них уже не було сили випірнути. Тіло Емілії дедалі більше дерев'яніло. Вона вже ледве рухала руками. Натомість Еліза задихалася. Вона знала, що зараз має випірнути, бо інакше знепритомніє.

Змієвська ще раз розпачливо рвонулася у бік поверхні, тягнучи за собою кузину. Вона задихалася, намагаючись за будь-яку ціну не допустити потрапляння води в легені. Її очі широко розплющилися й заболіли від холоду. Проте вона бачила поверхню; світло зірок і місяця.

Допіру тоді в неї виникло оте жахливе відчуття, що вони з Емілією уже не пливуть разом. Знерухоміла кузина тягнула її униз, наче кітва. Елізу охопив холод, гірший за крижану воду. Вона озирнулася й побачила лише темні глибини.

Їй хотілося на мить зупинитися, пригорнути Емілію, змусити її до останнього зусилля, проте вона знала, що за цей час течія зіштовхне їх на кілька метрів далі, а потім їй цих кількох метрів не вистачить. Поверхня була близько. Вистачило відпустити холодну нерухому

долоню. Вистачило скинути баласт. Рішення слід було прийняти негайно, за один удар серця.

Вона обрала.

Еліза вистрибнула на поверхню, як відтятий буй. Крізь сльози вона тепер бачила інший берег.

Він був дуже далеко.

* * *

Еліза плакала, лежачи із заплющеними очима на піску біля підніжжя зелених англійських пагорбів. Її трусило від дрижаків, зуби цокотіли. Вона поповзла вперед, щоб крижані хвилі перестали облизувати її литки. Змієвська обтерла обличчя мокрим рукавом і розплющила очі.

Земля перед нею була вкрита дрібним шитвом срібних літер і знаків. Еліза спершу спробувала прочитати їх, відтак провела по них рукою. Вона відчула вологу, літери зникли. Жінка підняла голову вище і тільки тепер зрозуміла, що це не літери; приплив залишив на сірому піщаному пляжі павутиння канавок, у яких стояла вода, відбиваючи сталеве-сіре небо Англії².

Еліза знову провела рукою по землі, замазуючи знаки, й схопила жменю піску. Він був дуже дрібний і майже не прилипав до рук. Чомусь це її дуже зацікавило.

Вона заснула.

* * *

Еліза прокинулася змерзла, заціпеніла, наче потопельник, витягнутий із ополонки. В устах чувся смак солоної води. У шлунку — нудота. Вона напружила м'язи, щоб підвестися, проте лише почала нестримно тремтіти. Зацокотіли зуби. Затрусилися ноги.

Еліза подумала, що помре. Вона занадто довго спала мокра на піску, втратила занадто багато тепла і тепер навіть не мала шансів доповзти до кінця пляжу, а тим більше — знайти допомогу. Жінка зціпила зуби. Вона подумала про те, про що думала завжди, коли боролася за життя. Не для того вона дозволила Емілії втонути, не для того вона пережила повстання й погроми, щоб тепер капітулювати.

Змієвська напружилася й проповзла метр-два, а потім знову впала на пісок. Вона безпорадно дивилася на далеку лінію прибережних пагорбів.

На вершині одного з них вона побачила свою смерть.

* КІКВ (HMS) — Корабель Її Королівської Величності. — *Прим. перекл.*

РОЗДІЛ II

*Ходімо, любі друзі,
Зовсім іще не пізно
Шукати світи зі снів!
Стільки чекає нас горизонтів,
Стільки чужих морів.
Тієї нема вже в нас моці, яка у давні літа
могла сколихнути небо, зрушити цілий світ.
Такі ми, якими є ми, — зла доля, а може, час
послабив вогонь у серці, який пов'язував нас,
але настали часи многосвіту, й тепер відомо усім,
що можна шукати й шукати,
аж все віднайдемо ми знову.*

Альфред Теннісон, *Новий Уліс*^{}, 1882**

Смерть стояла на вершині порослого травною пагорба. На тлі сірого неба її дугуватий силует, загорнутий у плащ, що лопотів на вітрі, нагадував чорний знак оклику.

Смерть не квапилася до Елізи. Вона спостерігала.

Тим часом Елізі набридли холод, біль і тремтіння. Вона вирішила спровокувати смерть. Тож вона обляяла її кістлявою повією, сифілітичним комівояжером, але щоразу з її горла лунав лише слабкий скрекіт. Смерті це було байдуже.

Змієвська зібрала всі сили й заходила до неї бездарно, як прадавній плазун, котрий вперше вийшов на сушу. Коли вона була вже посеред пляжу, її м'язи розігрілися достатньо, щоб стати рачки. І так вона дісталася до самого підніжжя пагорба.

— Хто ти? — спитала жінка, задираючи голову.

Смерть спостерігала, не кажучи ні слова. От лиш, чи справді це була смерть? Жодна з історій, які Еліза чула про неї, не згадувала про великі мозаїчні, коماشині очі, а власне вони спостерігали за Змієвською з-під дірявого вітрила, в яке була загорнута істота.

Смерть нахилила до Елізи свою дивну пику з двома парами мандибул; менші всередині більших. Між ними блищала від слизу грудкувата кістяна терка.

Елізу знудило. Але тепер дороги назад не було, і їй нічого було втрачати. Вона піднялася на вершину пагорба. З-під ніг у неї осипався пісок. Жінка підвелася навпроти істоти.

— Хто ти? — повторила вона.

Потвора злегка поворушила мандибулами.

— Добридень, шановна пані, — сказала вона з лінивим шотландським акцентом. — Вибачте, що ми не поквапилися вниз, щоб допомогти у скрутній ситуації, але з певним соромом мусимо визнати, що дуже боїмося моря...

Еліза потрусила головою.

— Ти... не існуєш, чи не так? Ти ілюзія?

Вона не сподівалася, що це запитання настільки засмутить співрозмовника. Його мандибули раптом заціпило. Він театральним жестом відкинув накидку зі старого вітрила й випростався, перевищуючи Елізу на добрих пів метра.

— Ми цілковито тут, — відповів він. — І фізично, і психічно. Вибачте, але в нашій культурі запідозрити когось у неіснуванні — це вершина лихих манер!

Еліза не відповіла. З роззявленим від здивування ротом вона розглядала величезне комашине тіло із зігнутими, наче в коника-стрибунця, ніжками, стегна яких були вдвічі товщі за її литки. Потім вона поглянула на трисуглобові рамена, які закінчувалися трьома гострими кігтями. І нарешті, на широкі плечі, прикриті сегментованим панцером.

Попри імпозантний зріст істоти, у ній ввижалося щось хворе й немічне. Ліве рамено була слабшим, підібганим, поплямованим. Ліва половина голови ніби поникла. Її вкривав блакитно-зелений густий пух.

Пліснява, зрозуміла Змієвська з огидою.

— Сподіваюся, що наша небуденна зовнішність не налякала шановну пані? — сказала тимчасом комаха.

— Та що ви, — пробурмотіла Еліза.

Можливо, інша жертва кораблетрощі знепритомніла би біля ніг комахи. Однак за своє тридцятирічне життя Еліза Змієвська спілкувалася з лісовиками, вела переговори з планетниками, переслідувала жар-птицю, проганяла перелесниць і лихо, боролася з

царськими бестіями із паралельних світів, ба навіть вистежила в Парижі здичавілу русалку, котра топила бездомних дітей у мисці з водою. Тож її важко було налякати.

Вона хутко зрозуміла, що голос долинає не з голови її співрозмовника, а звідкись знизу. Вона вказала на великий вузлик, що звисав на дивному металевому поясі комахи.

— Що це?

— Ви просто надзвичайно спостережливі! Ми вражені, — сказав голос із вузлика. — А оскільки ви, мабуть, також не знаєте страху...

Руки комахи потягнулися до вузлика, відчепили його від пояса і витягли те, що на перший погляд було схоже на волохатий м'ячик. Кігті спритно обернули його до Елізи.

Еліза позадкувала.

Перед нею була відтята голова вишуканого посивілого чоловіка з моноклем, коротким кучерявим волоссям й імпозантними бакенбардами. Кукса його шиї була вкрита товстою шкаралупою світної речовини. Навіть для Елізи це було занадто. Вона захиталася. Шлунок підступив їй до горла.

— Все гаразд, дорога пані? — запитала стурбовано голова.

— Що це? — вказала Еліза на масу. — Що з вами трапилося?

— Мушу визнати, не знаю. Кса'ру, мій опікун, ніколи не захотів мені це пояснити. Однак дозволю собі зазначити, що цей метод надзвичайно ефективний. Минуло вже три місяці, як я попрощався зі своїм тілом, але відчуваю себе свіжим, як ніколи раніше.

Відрубана голова засміялася.

— Хто... ви? — запитала Еліза.

— Сер Томас Мітчел, до ваших послуг. Головний геодезист королеви та видатний член Королівського географічного товариства. Хоча тепер уже, мабуть: колишній член. Розумієте, пані, статут чітко визначає, що членство довічне, та мене з технічного погляду, либонь, слід уважати померлим. Однак я впевнений, що якби лиш мені вдалося дістатися до Лондона, і я зміг висловити свої аргументи...

— Пане Мітчеле, — урвала його Еліза. — Я мало не втопилася і мало не замерзла. Я стою сливе гола перед пекельною комахою. Чи можемо ми відволіктися і більше зосередитися на тому, щоб я не здохла на цьому пляжі?

Мандибули Кса'ру тихо заклацали.

— Але ж, звичайно. Будь ласка, ходіть з нами, — сказав Мітчел. — Знайдемо затишне безвітряне місце й розведемо багаття. Прошу нам лише сказати: що ви плануєте далі? Це велика, порожня, неприязна країна.

Приблизно цієї миті Еліза втямила, що сьогодні вона усе ж не помре. Тож вона ухвалила рішення. Їй не могли перешкодити ні морські катастрофи, ні моторошні створіння. Ані навіть те, що вона втратила вирок, усі документи, гроші, одяг та знаряддя. Перед нею і далі стояло завдання. Вирок слід виконати. Це була найголовніша з її дотеперішніх місій, — вона довго працювала над тим, щоб Словацький та Еміграційна рада обдарували її такою великою довірою.

— Я мушу потрапити до Лондона, — випалила вона.

Мітчел усміхнувся.

— Я так і подумав. Отже, ми маємо спільну мету, шановна пані...

— Еліза. Еліза Змієвська.

— Тож мені нічого іншого не залишається, пані Елізо, як просити, щоб ми могли скласти вам товариство.

Змієвська кивнула, а смерть встала позаду і джентльменським жестом огорнула її плечі рваним вітрилом.

* * *

Їх поглинули лагідні пагорби, порізані темно-зеленими жилами лісистих яруг. Іноді вони йшли верхами, смикані вітром, іноді долиною, по слизькій траві та вкритому мохом камінні. Еліза крокувала поволі, пригнічена вагою вітрила та думками про сто дванадцять пасажирів «Вести». Час від часу вона позирала на Кса'ру. Той ішов розміреним, дивним кроком. У неї було таке враження, що від пояса і вгору він неначе ширяє в повітрі, а його довгі відноги з висунутими далеко вперед колінними суглобами працюють як окремий організм.

Він, напевно, міг би пересуватися набагато швидше. Вона також була впевнена, що вміє високо стрибати. При ній він виразно гальмував. Кса'ру ворухив ногами, підлаштовуючись під її темп. Він був найтерплячішим, найлагіднішим супутником, якого вона будь-коли

мала. Еліза навіть почала замислюватися, чи справді не смерть плине поруч із нею.

Вони подолали лише одну-дві милі й зупинилися в тихій улоговинці, між камінням, що стирчало з трави, виковзаним, наче лисини закопаних по вуха велетнів.

Еліза запитала Кса'ру, чи бачив він на пляжі інших жертв кораблетрощі. Той не відповів. Натомість він розпалив вогонь за допомогою невеликого знаряддя, яке вийняв із сумки на поясі. Її втішало, що навіть ця дивовижна істота насолоджується теплом полум'я.

Вже за кілька хвилин вони грілися біля крихітного вогнища. Кса'ру відстебнув Мітчелову голову від пояса й поставив її на камені на безпечній відстані від вогню. Їхній супутник мав вигляд, наче спить. Щасливчик. У Елізи так бурчало в животі, що вона не могла заснути. Після катастрофи жінка з'їла лише жменю горіхів й децицію ягід. Шлунок вивертався у неї навиворіт.

Вона озирнулася довкола й подумала, чи не ковтнути трохи зеленої конюшини, — лише щоб обдурити голод і легше заснути.

Кса'ру помітив це. Він стромив руку в один зі своїх мішечків, вийняв помаранчеву брилку, розламав і подав Елізі.

— Ви знаєте, як завоювати жінку, — сказала вона, хапаючи з посмішкою поданий шматок.

Еліза покрутила його в руках. Він був схожий на яскраву пемзу й не виглядав їстівним. Мітчел розплющив очі й весело сказав:

— Будь ласка, не бійтеся. Основним інгредієнтом є живиця певної рослини, яка трапляється в їхньому світі. Її важко жувати, проте вона цілком поживна. І загалом не шкідлива для людей.

— Загалом?

— Вона має певні властивості... галюциногенні. Нічого такого, чого б вам слід було боятися.

Вона не боялася. Еліза була така голодна, що з'їла би навіть хліб, посипаний арсеном. Вона відкусила шматочок грудки. Її фактура нагадувала тверде безе, а на смак — соснові голки, гіркі цитрусові, зацукрований мед. І ще щось, чого Еліза не могла назвати.

— Дякую, — сказала вона Кса'ру між наступними шматочками.

Той не відповів. Він педантично обробляв свій шматок мандибулами.

Еліза повернулася до їжі, водночас уважно спостерігаючи за комахою. Вона добре вміла читати з людських облич. Трохи важче було з обличчям, єдиними рухомими елементами якого були пара вусиків і ритмічно працюючі мандибули.

— Цікаво мені, — сказала вона, — що ви обидва робили на березі під час катастрофи «Вести»? Що ви тут шукаєте, пане Кса'ру? Я правильно кажу? «Пане»? Я знаю, що у комах є стать, тому...

Кса'ру здригнувся. Його мандибули широко розкрилися, він підвівся з місця, випростав спину.

— Вибачте, якщо я вас образила, — хутко додала жінка. — Це не доскіпливість. У людських мовах важко звертатися до когось, не знаючи його статі.

Кса'ру сів і мовчав так довго, що Еліза засумнівалася, чи він сьогодні скаже бодай ще одне слово. А потім комаха заходилася поволі виклацувати свою оповідь. Мітчел перекладав її та договорював, аж незабаром Змієвська дізналася про їхню дивну історію, — або принаймні ту частину, яку вони вирішили розкрити.

* * *

Все почалося з прориву Майкла Фарадея в роботі над магнітною левітацією. Завдяки своїм відкриттям Фарадей зміг сконструювати новий тип етерних котушок: обідки, замість того, щоб обертатися на складних годинникових механізмах, висіли в повітрі, утримувані магнітними силами. Завдяки цьому розмір і потужність етерного витоку між ними можна було контролювати з небаченою раніше точністю.

Завдяки вдосконаленим котушкам етерні двигуни рідше вибухали, а етерні кулемети повільніше перегрівалися. А передусім ці котушки допомогли вдосконалити роботу етерних воріт, найчудовішого винаходу людства.

За своєю конструкцією етерні ворота були простим механізмом, заснованим на одному з перших відкриттів Алесандро Вольти, який у 1810 році натрапив на слід енергії вакууму, пізніше названу етером.

Італійський учений вже під час перших дослідів із етером помітив, що коли в певному місці його витече достатньо багато, він перестає плисти. Натомість постає щось на зразок отвору, крізь який можна побачити предивні речі.

Етерна брама становила розвиток цієї концепції; велика дуга, якою етерні катушки мандрують угору і вниз зубчастими напрямницями, керованими за допомогою контрольної панелі. Відповідне розташування катушок дозволяло створити в арці воріт етерну завісу, яка за короткий час випалювала з простору під аркою увесь етер і відчиняла вікно до іншого світу.

До самої смерті Вольтя думав, що наш світ єдиний. Але через тридцять років після його відкриттів такі відомі вчені, як Фарадей і Дальмонт, уже знали, що етер — це не тільки енергія, яка оточує нас зусібіч, як повітря. Етер також був середовищем. Океаном, у якому плавають бульбашки паралельних світів. Вправно маніпулюючи етерною завісою, можна було відкрити вікно у начебто схожі, проте дуже різні дійсності.

Кожна з них була Землею, хоча іноді дивною і ворожою людям. Інколи потойбіч воріт учені бачили лише пекельний жар — або, навпаки, холодну пустку, яка зі свистом всмоктувала повітря та сторонніх гав, аж поки зв'язок не розривався. Однак були й налаштування, які відкривали шлях до приязних світів, де існувало життя. Жодних високорозвинутих цивілізацій не виявлено, але деякі з альтернативних Європ заселяли примітивні істоти, схожі на людей. Саме ці налаштування були найціннішим скарбом для європейських держав. Вони ревно охороняли їх, сподіваючись, що до того часу, коли інші виявлять дану комбінацію, потойбіч будуть уже багаті, квітучі колонії.

Ніхто не мав певності, скільки таких корисних налаштувань досі відкрили команди, які незалежно працювали біля Лондонських, Паризьких, Московських, Індійських і Нью-Йоркських воріт. Офіційно йшлося про п'ять придатних для колонізації Європ, але Мітчел божився, що світ, куди його відправили рік тому зі стоособовою експедицією, у документах був позначений Європа¹³.

Потойбіч воріт дослідники натрапили на щось більше, ніж дикі, порожні краєвиди чи невеликі племена примітивних гомінідів.

Європа¹³ вже була густо заселена, утім жодна з істот, що її населяли, не була людиною.

* * *

Томас Мітчел прибув до Європи¹³ 18 квітня 1843 року разом із групою ботаніків, картографів і геологів, ротою шотландських стрільців і кільканадцятьма засудженими, які працювали вантажниками. Він уже тоді був відомим мандрівником. Маючи позаду два десятиліття експедицій у дикі внутрішні райони Австралії, він ідеально пасував на керівника експедиції з вивчення топографії нещодавно відкритих світів.

Мітчел знав, як поводитися з чужинцями. Під час своїх австралійських експедицій він зустрічав підозрілі, часто ворожі племена аборигенів, з якими не міг знайти спільну мову. Проте представники цих племен принаймні мали якісь мови, — чого не скажеш про мешканців Європи¹³.

Мандрівники зустріли їх уже наступного дня, коли встановлювали укріплений табір. На узліссі, неподалік від пагорба, на якому розташувалася експедиція, з'явилися три високі комахині силуети. Вони викликали паніку серед вантажників і стрільців і нездоровий інтерес серед науковців. Істоти носили зброю, прикраси і були, цілком очевидно, розумними. Вони уважно оглянули табір, а відтак зникли, не сказавши ні слова.

У своєму щоденнику шотланець назвав їх *Tettigonia sapiens*. Учасники експедиції скоротили це означення до «тетигонів».

Коли табір був готовий, Мітчел вирушив із меншою групою, щоб захопити одного з тубільців. Як принаду вони використовували блискучу сталеву сокиру, над якою люди Мітчела натягли сітку.

Таким чином вони схопили Кса'ру, котрий саме патрулював місцевість, шукаючи слідів ворожого рою. Тетигон опинився в клітці у наметі шотландця. Увесь день він безугавно видавав розлючені, цокотні звуки, смикав за ґрати і намагався своїми могутніми відногами розвалити клітку. Тим часом юрма збуджених учених малювала кожную деталь його тіла.

Мітчел остерігався того, як тубільці відреагують на викрадення, проте минали наступні дні, а ніхто не вимагав повернути Кса'ру. Тетигони, які в цей час проходили повз табір, здавалося, анітрохи ним не цікавилися.

Кса'ру заспокоївся. Він їв листя навколишніх рослин, яке йому принесли, і з цікавістю спостерігав щоденну метушню учасників експедиції та сеанси зв'язку, ініційовані з іншого боку Лондонських воріт, які що кілька днів відкривалися на вершині пагорба під акомпанемент блиску й гуркоту.

Потім комаха почала виразно слабшати. Вона втратила апетит, осоловіла, ледве рухалась і майже увесь час спала. Мітчел почав боятися за свій зразок. За порадою певного ентомолога він давав йому сильно підсолоджену воду і дрібних комах, але незабаром Кса'ру зовсім перестав їсти. Він впав у дивну кататонію. Мітчел був упевнений, що бранець помирає, але з Кса'ру діялося щось набагато гірше.

Він ставав самцем.

Лише згодом Мітчел з'ясував, що у тетигонів стать проявляється дуже рідко. Представники цього виду народжувалися з яєць і виростили безплідними гермафродитами з атрофованими чоловічими й жіночими органами. Поки королева була жива, всі тетигони з певного рою залишалися безстатевими. Коли королева вмирала, найсильніші робітниці починали перетворюватися на самок. Та, котра завершувала перетворення першою, відкушувала голови іншим і сходила на трон. Потім вона копулювала з самцем, який, на відміну від самок, розвивався тільки один. Після спарювання він також прощався з головою, хоча після двох тисяч років цивілізаційного розвитку тетигони відмовилися від цього жорстокого ритуалу, натомість виганяли самця з комашника.

Тетигони все життя проводили в близькому контакті, скупчені в своєму гнізді. Ув'язнений Кса'ру занадто довго був відірваний від решти. Його організм не відчував поруч ні гормонів королеви, ні гормону зростаючого самця, що означало для нього одне: стара королева померла, нова королева росте, і ніхто інший не намагається посісти місце поруч із нею.

Тому ув'язнений Кса'ру почав лялькуватися, натомість сер Томас Мітчел ламав собі голову над тим, що діється з його зразком.

Це була не єдина річ, яку шотландець не розумів у Європі¹³. Ще одна, значно більша помилка врешті коштувала йому голови, а всім іншим учасникам експедиції — життя.

* * *

Все почалося з невдалого випадку. Мітчел, вважаючи, що Кса'ру неминуче помре, вирішив роздобути інший зразок тетигона. Цього разу засідки поблизу табору були марними, тож він наважився підійти далі, під сам коماشник, який дещо раніше виявили розвідники. Мітчел поставив пастку неподалік біля входу. І треба ж такому статися, що цього разу в неї потрапили водночас аж три робітники-тетигони, які поверталися до рою, навантажені кошиками з фруктами. Сіть миттю обплутала їх, а жертви запанікували й почали сліпо бити один одного своїми могутніми кінцівками, завдаючи взаємних ушкоджень, ламаючи суглоби та розколюючи панцері. Врешті сіть не витримала, і дві поранені кульгаві комахи втекли з неї в бік гнізда. Третій ще хвилину кидався на землі з відірваними ногами, бризкаючи смердючою кров'ю, й нарешті знерухомів.

Шотландець повернувся до табору з порожніми руками та докорами сумління. Він сподівався, що рій проігнорує цей інцидент, як це сталося у випадку з викраденням Кса'ру. Однак цього разу відповідь прийшла. Наступного ранку тетигони підкралися до табору. Вони викрали одного з вантажників і розчленували його мандибулами на маленькі, точно нарізані шматки, які потім розклали довгою лінією на узліссі.

Мітчел, який мав досвід спілкування з ворожими, примітивними народами, вирішив розв'язати кризу і показати мирні наміри перевіреним способом — за допомогою подарунків. Він приготував пакунки, повні дзеркал, інструментів і скляних намистин, а потім послав тузінь носильників і стрільців доправити їх до коماشника.

Носії увійшли у верхню комору гнізда, де розклали свої пакунки перед кількадесятьма мовчазними комахами.

Для тетигонів це було найбільше безчестя.

У їхній культурі комашники були священними місцями. Сам лише вхід усередину чужинця був злочином. Підкидати, перекладати або торкатися чогось — подвійний злочин, адже хворобливо педантичні тетигони не могли ні їсти, ні спати, якщо їхнє гніздо не було в ідеальному стані. Коли два рої оголошували війну один одному, то передусім у горішні коридори ворога підкидали каміння, гілки, сміття та трупи тварин.

Коли люди Мітчела розкладали перед тетигонами свої товари, ті завмерли від шоку. Скляні намистини виглядали для них як яйця іншого ґатунку. М'які, огидні створіння відклали свій приплід просто в їхнє гніздо!

Тетигони атакували прибульців. Носії намагалися захищатися. Залунали постріли. В обох сторін спалахнула паніка. Пакети впали на землю, де їх хутко розірвали десятки хітинових відніж. Тисячі блискучих скляних намистин висипалися з пакетів і покотилися коридорами до найглибших закамарків гнізда.

Носії втекли. Два дні тетигони невтомно перетрушували комашник, намагаючись зібрати й викинути найменший шматочок сторонньої матерії. На третій день вони закінчили свою роботу — втомлені й дуже-дуже люті.

Наступного ранку вони налетіли на британський табір з усіх боків, наче сарана. Шаблі й гвинтівки не допомогли. Не допомогла ціла рота 21-го Королівського шотландського стрілецького полку, котра утворила тонку червону лінію навколо вершини пагорба, безперервно стріляючи, поки поле бою не вкрилося пороховим димом. Не допоміг етерний кулемет, що ревів над головами вояків і плював розжареними до білого кулями в рої тетигонів, від чого хітинові панцері лускали, наче стиглі плоди, бризкаючи гірчичним місивом і сповнюючи повітря кислим запахом розчавлених комах.

Тетигони наступали знову і знову, аж поки не розірвали лаву стрільців, а потім убили цивільних і вчених, які ховалися за ними. Охоплені люттю, вони сідали верхи на тілах і членували їх мандибулами, поки не перегризли кожен суглоб і кожне зап'ястя, поки не перетворили своїх ворогів на купи акуратно порізаних кривавих шматків, які потім розклали на впорядковані за розмірами стосики.

Мітчел помер одним із останніх. Це була нелегка смерть. Дві комахи, які притиснули його до землі, почали роботу від ніг, спочатку відгризши йому щиколотки, потім перекусивши ноги в колінах і, нарешті, розчленувавши тіло в поясі. Вони трохи помучилися з хребтом, — а Мітчел усе чув, усе відчував.

Коли хітинові зубчасті лещата затиснулися у нього на шиї, він радісно привітав смерть.

* * *

Мітчел закінчив оповідь із похмурим, задумливим виразом обличчя. Була вже глибока ніч. Вогонь догоряв, морозне повітря щипало в ніс і вдиралося під одяг. Еліза засинала сидячи. У неї перед очима літали кольорові плями, що вона вважала проявом крайнього виснаження. Або дією живиці, черговий шматок якої вона з'їла під час оповіді.

Попри це вона сподівалася витягнути з Томаса щось іще.

— Але як ви потрапили з Європи¹³ до Європи²? Яким чином ви можете його розуміти? Чому ви були на пляжі, коли розбилася «Веста»?

— Ви про все дізнаєтеся. Свого часу, — мовив Мітчел.

Еліза не наполягала. Втома перемогла цікавість. Та їй ще вистачило сил, щоб востаннє повернутися у бік Кса'ру.

— Дякую... Якби не ви, я б, мабуть, не вижила.

Кса'ру делікатно кивнув, вдивляючись у догораючий жар. Тим часом Еліза загорнулася в старе вітрило, наче в кокон.

Смерділо рибою і сирістю. Але це їй не перешкоджало. Вона заснула.

Їй наснилося, що вона пливе в човні з величезним дірявим вітрилом, кінець якого губиться в хмарах, а довкола в морі височіють залізні клепані гори, і хоча вона намагалася лавірувати між ними, невдовзі зіштовхнулася з однією з них, і човен почав тонути, тож і Еліза потонула, впала на дно моря, де почала жадібно пити, поки не випила всю воду з усіх океанів, трильйони літрів солоної холодної рідини, і коли вона вже сиділа сама на осушеному дні, з її вух і носа почали вислизати у світ морські істоти, яких вона проковтнула разом із водою: кити, кракени, чорні бестії з найтемніших глибин, в яких негайно

виростали крила, й вони летіли на небо, і це їй дуже не сподобалося, тож вона заткнула всі отвори руками, від чого її голова розбухла, як повітряна куля, аж врешті вибухнула феєрією різнокольорових вогнів, котрі оберталися дедалі швидше й швидше, поки не втягнули її в веселковий барвистий вихор, яким вона щільно обвинулася, немов теплим коконом, щоб усередині його перетворитися на маленький сірий камінець, який нічого вже не відчував і якому все було геть байдуже.

^{**}— Версія з Європи¹.

РОЗДІЛ III

Спираючись на трьохсотлітньою традицію нашої інституції та авторитет її вчених членів, ми закликаємо громадян цієї прекрасної країни не вірити в існування явища, відомого як «колапс причинності», про яке розписалася щоденна преса. Думка про те, що широке використання енергії вакууму (т.зв. етеру) якимось чином зашкодило нашому світові, смішна й прикра. Це ганебні чутки, які поширюють вороги британської цивілізації. Нагадуємо, що першовідкривач гіпотетичного явища, якийсь Моріс Дальмон, тривалий час був членом Паризької Академії Наук, а його родина воювала на цьому та інших континентах із Британією та її союзниками.

Тому ми категорично підтримуємо призупинення всіх досліджень т.зв. колапсу, натомість пропонуємо шукати раціональні пояснення, гідні сучасного науковця.

У всі часи були ті, хто не любив прогрес. Траплялися також особи, які буцім пережили незрозумілі явища. Це не означає, що подібні події не мають практичного пояснення. Іноді мусить минути багато поколінь, щоб каганець науки зміг пролити на них світло. Ось чому ми впевнені, що інциденти, які нібито є свідченням колапсу, можна зрозуміти, не вдаючись до бонапартистської псевдонауки.

Тож пан Джордж Буль, який стверджує, що від певного часу математичні правила ймовірності «перестали належним чином функціонувати», може нарікати лише на власні помилки в обчисленнях. Ложка Нового Світанку, до якої він приєднався, — це лише ще один різновид відомих нам луддитів; смішні, жалюгідні кунктатори. Своєю чергою, отой дворянин із Девоншира, котрому нібито за одну ніч зник увесь ліс, безперечно намагається видурити від уряду компенсацію. Пані дружина дартфордського генерала, яка наполягає на тому, що заснула в якомусь заїзді на Портсмутській дорозі, а прокинулася гола в чистому полі, ймовірно, хоче забути якусь ганебну пригоду, що трапилася між цими подіями. Натомість вікарій церкви в Гарлоу, який бачив на світанку над пагорбами дракона, не проявив належної міри, підкріплюючись того ранку чаєм із віскі.

Наука про енергію вакууму породила таких гігантів, як панове Стівенсон, Фарадей та Беббідж. Технологія, заснована на ній, є найбільшим благом Великобританії. Знеславлювати цю науку — все одно, що знеславити і їх, і британський народ, і саму королеву.

Маніфест членів і друзів Королівського товариства, лютий 1897

Еліза прокинулася, загорнута по вуха в старе вітрило, на постелі з листя й трави. Над пагорбами починав сіріти день. У голові вона відчувала дивну легкість, проте була сповнена сил й відпочила. Навіть шлунок у неї вже не крутило, як минулої ночі. Змієвська підвелася. У білих панталонах і подорожньому корсеті холод світанку було важко переносити, але він освіжав. Жінка роззирнулася. Кса'ру також уже не

спав. Він сидів, зіщулившись, біля вогнища й намагався знову його розпалити, але кресало випадало з його незграбних пазурів. Він ударяв ним слабо, мов дитина.

Еліза зауважила, що пліснява на половині його голови наче виросла, загусла.

Томас Мітчел, який лежав на камені поруч із Елізою, голосно кашлянув. Вона здригнулася.

— Вибачте, — сказала жінка. — Я все ще не звикла до вас...

— Чи не були б ви такі ласкаві допомогти йому, — Мітчел вказав очима на вогонь.

Еліза зрозуміла. Так само, як сонечка та цвіркуни, що потрапляють у наші домівки пізньої осені, Кса'ру став млявим, слабким від холоду. Він був холоднокровним, як і його менші кузени.

Змієвська підійшла до комахи і взяла з його зовсім знесилених рук кресало й дивний трут, що нагадував шерсть якоїсь істоти. З їх допомогою вона хутко розпалила багаття. Кса'ру дивився — занадто слабкий, щоб щось зробити. Їй здалося, що коли вогонь охопив перші галузки, на обличчі в комахи з'явилося щось схоже на посмішку.

— Дякую, — сказав тимчасом Мітчел. — Без вас він би мучився аж до сходу сонця.

Еліза усміхнулася у відповідь, потім нахилилася до Кса'ру і витягла з-за його пояса дивний ніж. Комаха заклацала мандибулами. Вона спробувала схопити її за руку, проте була занадто повільна. Змієвська стояла над ним, стискаючи лезо, яке, здавалося, було вирізане з якогось кристала. Кса'ру був у її владі. Це її трохи запалило.

— Дорога пані, я не розумію... — почав було Мітчел, явно занепокоєний.

Вона вдячно кивнула Кса'ру і підійшла до своєї постелі. Комаха здивовано спостерігала, як Еліза опустила на коліна з ножем біля старого вітрила й почала його різати, дірявити і кроїти, упевненими рухами протягуючи крізь отвори кору, зняту з гнучких молодих галузок кущів.

Вона закінчила ще до того, як Кса'ру повністю відновив свої сили. Жінка підняла своє творіння: довгу двошарову туніку з капюшоном.

— Це буде легше носити, — сказала вона. — Бо я не думаю, що десь тут в околиці можна зустріти дамського кравця.

— Боюся, що узбережжя геть-чисто безлюдне, — відповів Мітчел.

Еліза віддала ножа Кса'ру, який саме закінчував педантично зіскрібати зі своєї голови таємничий гриб. Він витер брудні кігті об траву, засунув ножа за пояс, а потім вийняв невеликий шматочок живиці й подав його Елізі.

Вона подивилася на фосфоресцентну грудку, згадавши собі сон з минулої ночі. Тож жінка відламала лише маленький шматочок. Вона хотіла зберегти здатність ясно мислити, навіть коштом порожнього шлунка.

— Ти не їси? — спитала вона комаху, розжовуючи шматок живиці.

— Кса'ру каже, що залишилося не так багато шматків, — мовив Мітчел. — Він може витримати без їжі кілька тижнів. Ви — ні. А до Лондона² довгий шлях...

Еліза кивнула на знак подяки. Натомість Кса'ру підвівся і випростав довгі відноги, несподівано піднявши своє тіло на метр над головою Елізи. Тепер вона не могла повірити, яким маленьким і слабким він здавався на світанку.

— Кса'ру каже, що у нього достатньо сил, щоб іти, — мовив шотланець.

Незабаром вони знову були в дорозі, а лагідний хвилястий ландшафт втягував їх дедалі глибше й глибше. Мандрівці відійшли від моря досить далеко, щоб більше не чути гомону хвиль. Прибережні пагорби поступилися місцем порожнім рівнинам і вересовищам. Еліза час від часу вилазила на каменюки, сподіваючись побачити якусь дорогу чи стежину. Європа² була порожня; до полудня вони не побачили жодних ознак цивілізації.

Лише раз Кса'ру зупинився і випростав ноги, піднявшись, немов на дибах, високо понад морем трав. Хвилю він дивився вдалину. Відтак втягнув повітря крізь свої слизькі мандибули, ніби висмоктуючи з нього якийсь аромат.

Жінка запитально поглянула на Мітчела.

— Кса'ру стверджує, що за нами щось слідує, — пояснив шотланець. — Дикий хижак. Не схожий на жодну живу істоту.

Еліза не пригадувала собі великих хижаків, які б жили в Англії. Вона почала побоюватися, чи не зустрінуть вони ще одну невідому науці бестію.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ